



Mikko Jokinen

Mikko Jokinen

Metsänomistuksen kulttuuriset tekijät – metsänomistajien käsityksiä metsästä ja ympäristönsuojelusta

Jokinen, M. 1998. Metsänomistuksen kulttuuriset tekijät – metsänomistajien käsityksiä metsästä ja ympäristönsuojelusta. Metsätieteen aikakauskirja – Folia Forestalia 4/1998: 513–530.

Tutkimuksessa selvitettiin metsänomistajien käsityksiä metsästä ja ympäristönsuojelusta. Kyseessä on tapaustutkimus, jonka kohteena olivat sysmälaiset yksityismetsänomistajat. Tutkimus kuuluu humanistiseen ympäristötutkimukseen.

Ympäristöongelmien ratkaisemisessa yhä keskeisemmäksi tehtäväksi on noussut ongelmien inhimillisten syiden ja alkuperien selvittäminen. Tässä työssä ajattelun ja toiminnan suhdetta tutkivalla kulttuurintutkimuksella on keskeinen asema. Kulttuurilla tarkoitetaan laajassa mielessä inhimillistä toimintaa. Toiminnan taustalla oletetaan piilevän kognitiivisia eli tiedollisia järjestelmiä. Kognitiivisen teorian mukaan ihmisen tieto järjestyy kulttuurisiksi malleiksi, jotka ohjaavat toimintaa ja inhimillisiä valintoja. Kulttuuriset mallit ovat sosiaalisesti jaettua tietoa.

Tutkimuksessa hahmotettiin viisi kulttuurista mallia: Resurssimalli, Toimintamalli, Elinympäristömalli, Hyvän metsän -malli ja Omistusmalli. Resurssimalli ohjaa metsänomistajaa näkemään metsänsä laajana resurssina. Metsä käsitetään lisäksi paikkana, jossa harjoitetaan konkreettisia toimia. Elinympäristömalli ohjaa mieltämään metsän osana kodin ja muun elämänpiirin fyysistä maisemaa, ja Hyvän metsän -malli kertoo millainen metsä on hyvä taikka huono metsänomistajan mielestä. Omistusmalli näkee metsän omaisuutena, johon kohdistuva päätäntävalta kuuluu metsänomistajalle. Pakkotoimiin perustuvan luonnonsuojelun ja metsänhoidon katsotaan rikkovan tätä oikeutta vastaan. Omistaminen merkitsee myös identifioitumista johonkin alueeseen.

Tutkimuksessa selvisi, että metsänomistajilla on moniulotteista jaettua tietoa metsästä ja ympäristönsuojelusta, ja tämä tieto on järjestynyt malleiksi. Niitä tutkimalla saadaan perustietoa metsänomistajista sekä kestävästä metsätalouden sosiokulttuurisista reunaehdoista. Tämä tieto on hyödyksi vältettäessä ja ratkaistaessa ympäristökonflikteja.

Asiasanat: metsä, ympäristönsuojelu, kulttuurinen malli, kognitiivinen antropologia, Sysmä
Yhteystiedot: Metla, Kolarin tutkimusasema, 95900 Kolari
Faksi (016) 561 904, sähköposti mikko.jokinen@metla.fi
Hyväksytty 21.10.1998

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Ympäristöongelmista on muodostunut modernin maailman ja yhteiskunnan tulevaisuuden kenties suurin uhkakuva. Ympäristöongelmiin alettiin laajemmin kiinnittää huomiota 1960-luvulta lähtien ja ensimmäisten vuosikymmenien ajan ympäristökustelua hallitsivat luonnontieteilijät (Massa ja Sairinen 1991). Ympäristöongelmien luonnetta ja vakavuutta on arvioitu pääasiassa luonnontieteiden (muun muassa biologia ja ekologia) keinoin ja sama koskee myös ympäristöongelmien syitä koskevaa varhaisempaa tutkimusta. Nykykäsitys ongelmien ja uhkien syistä korostaa kuitenkin ihmisen roolia paitsi ympäristöongelmien synnyssä myös niiden kokemisessa. Ympäristöongelmien katsotaan aiheutuvan niistä fyysiseen ympäristöön kohdistuvista muutoksista, joita ihminen kulttuurillaan ja yhteiskuntajärjestyksellään tuottaa (Berninger ym. 1996). Ympäristössä tapahtuneet muutokset ovat olemassa ilman ihmisen havaintoja, mutta ongelmiksi ne jäsennetään sosiokulttuurisesti eli inhimillisen toiminnan seurauksena. Ympäristöongelmalla on siis sekä fyysinen (esim. biologinen) että kulttuurinen ulottuvuutensa niin alkuperän kuin tulkinnankin suhteen, se on ns. aidosti hybridinen olio.

Ympäristöuhkien syitä ja ratkaisumahdollisuuksia pohtivan ympäristötieteen parissa onkin katsottu monitieteellinen näkökulma välttämättömäksi monitahoisten tutkimusongelmien ratkaisemisessa. Ympäristötutkimuksen monitieteisyyden lisäämiseksi on etenkin humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen mukaantulo nähty välttämättömänä. (Massa ja Sairinen 1991.)

Tähän asti humanistista ympäristökysymysten tarkastelua on harjoitettu lähinnä filosofian, estetiikan ja hiljan myös ympäristöhistorian edustamilla tieteenaloilla. Ympäristöhistorian tutkimuksen ensi askeleita Suomessa on ottanut sosiologi Ilmo Massa, joka on tutkinut Lapin luonnonkäytön historiaa (1983, 1994). Massan tutkimukset ovat ensimmäisiä suomenkielisiä yrityksiä hahmottaa analyytisesti sitä, miksi tietynlaisiin ekologisiin ratkaisuihin ja tapahtumiin on päädytty pitkällä aikavälillä.

Ympäristöongelmia aiheuttavaa ja myös ratkai-

sevaa ihmistä on kulttuurisena olentona tutkittu tässä viitekehyksessä hämmästyttävän vähän. Ihmistä ja kulttuurin sisäistä maailmanjärjestystä tutkivia tieteenaloja ovat muun muassa kulttuuriantropologia, folkloristiikka, etnologia ja uskontotiede. Näiden tutkimusalojen parissa sovellettua teoriaa ja metodiikka ei ole juurikaan käytetty ympäristötutkimuksessa, vaikka käytetyt menetelmät sopisivat hyvin ympäristöongelmien alkuperän inhimillisten mekanismien tutkimiseen.

1.2 Suomalaiset ja metsä

Metsiä on käytetty hyväksi Suomessa jo kymmenen tuhannen vuoden ajan. Metsät ovat olleet pyyntimaina, metsiä on kaskettu huuhdiksi, ja hakkuita on tehty sekä kotitarpeiksi että teollisuuden käyttöön (Reunala 1994). Metsät ovat olleet aineellisen hyvinvoinnin lähteenä, mutta niihin on liitetty myös paljon aineettomia ulottuvuuksia. Metsässä toimiminen ja siellä eläminen ei ole ollut vain tekniikan ja aineellisen kulttuurin summa, vaan metsäsuhteeseemme on liittynyt monitasoisia ajattelu- ja käytäytymiskokonaisuuksia. (Virtanen 1987, 1988.)

Metsä ja sen ulottuvuudet ovat saaneet useita merkityssisältöjä eri aikoina ja erilaisilla kulttuuri- maantieteellisillä alueilla. Kulttuuriantropologi Matti Sarmela on jaotellut suomalais-karjalaisella alueella vallinneet kulttuuriaikakaudet näiden edustamien ympäristösystemien mukaan. Hän jaksottaa suomalaisen ekologisen menneisyyden erä-, kas-ki- ja peltokulttuureihin, joilla kaikilla on ollut omat selityksensä maailmasta sekä ihmisen ja luonnon välisestä suhteesta. Suomalaisten suhde metsään ja muuhun luontoon on siten vaihdellut suuresti sekä ajallisesti että alueellisesti. (Sarmela 1994a.)

Metsäsuhteemme on nähty yksityisyyttä korostavaksi (Anttonen 1994) ja kaukaisiin korpiin painuminen historiamme ominaispiirteenä (Ylikangas 1986). Salojen kaukokaipuu ja impivaaroihin pako on romantiikan laji, joka puhuttelee vieläkin suomalaista. Yksityisyyttä korostava mentaliteetin piirre on uskontotieteilijä Juha Pentikäisen mukaan tyypillinen juuri pohjoisille kansoille. Suomalainen kesämökkikulttuuri on tuon mentaliteetin perillinen. 1990-luvun suomalainen haaveilee edelleen erämaisestä kesämökistään rauhallisen järven

rannalla. (Pentikäinen 1994.) Kesämökkirakentamisemme onkin laajuudessaan ainutkertainen ilmiö, maassamme oli vuonna 1994 yli 400 000 kesämökkiä (Suomen tilastollinen ... 1996). Vaikka saloseudun yksinäisyyttä yhä vähenevässä määrin tavoittaakin taajaan rakennetuilta rannoiltamme, on mökillä käyminen ja rantasaunassa saunominen tämän päivän suomalaiselle merkittävä tapa jäsentää luontosuhdettaan (Junnila 1996).

Yksilöllisyyden ja omaehtoisuuden tarve on Suomessa turvattu vahvoilla jokamiehenoikeuksilla. Mahdollisuus kulkea ja yöpyä vapaasti metsissä, sekä marjastaa ja sienestää, ovat suomalaisille loukkaamattomuussuojaa nauttivia arvoja. Suomalaiset tulkitsevat jokamiehenoikeuden kansalaisen itsensänselväksi oikeudeksi, jonka poisottamista on vaikea kuvitella. Jokamiehenoikeutta ei ole määritelty yhtenäisesti Suomen lainsäädännössä, vaan se perustuu osin kirjoittamattomaan maantapaan, lainsäädäntöön ja rikoslain säännöksiin. (Vuolle ja Oitinen 1994.)

Metsän eri käyttäjäryhmistä on tutkittu etenkin metsänomistajia arvojen ja asenteiden näkökulmasta. Tutkimuksissa on selvinnyt, että metsänomistajakunta on monipuolistunut tavoitteidensa ja metsäasenteidensa suhteen viime vuosikymmeninä, ja tuotantonäkökulmia korostavien arvojen rinnalla korostetaan metsän virkistys- ja työmahdollisuuksia (Karppinen 1994). Lappilaisten metsänomistajien keskuudessa myös marjastus-, metsästys- ja sienestysmahdollisuudet ovat tärkeässä asemassa (Kajala 1997). Metsänomistuksen ensisijaisena tavoitteena on kuitenkin puuntuotanto ja taloudellinen turvallisuus (Jokinen ym. 1997).

Metsäsuhdettamme ei ole kuitenkaan laajemmin tutkittu systemaattisin menetelmin ja aiheesta on esitetty lähinnä intuitiivista tietoa. Suomalaisten luontosuhdetta koskevassa (tieteellisessä) keskustelussa on suomalaiset usein nähty paitsi enemmän tai vähemmän metsittyneinä individualisteina myös toiminnallisina metsissä kulkijoina. Suomalaisille metsässä olemiseen liittyy usein yhä vieläkin jokin selvä toiminto: metsästys, marjastus, kalastus, sienestys, puunkorjuu jne. Pirkkoliisa Ahponen on tutkimuksessaan (1987) todennut, että varsinkin maaseudulta kotoisin olevilla ihmisillä suhde metsään on edelleen toiminnallinen. Juuri toiminnallisuuden ja niin sanotun 'metsässä pärjäämisen' on

edellämainituissa keskusteluissa nähty erottavan meidät vaikkapa keskieuropalaisista. Suomalaisen toiminnallisen luontosuhteen puolesta puhuvat esimerkiksi korkeat kalastus- ja metsästystilastomme: muutamien tuhannen ammattikalastajan lisäksi Suomesta löytyy 1 800 000 vapaa-ajan kalastajaa (Ammattikalastus merialueilla ... 1996; Ammattikalastus sisävesialueella ... 1996; Vapaa-ajan kalastus ... 1995) ja metsästystä harjoittaa Suomessa liki 300 000 henkilöä (Suomen tilastollinen ... 1996).

Vaikka luontosuhdettamme leimaakin edelleen toiminnallisuus, on myös meillä luontoelämysten haku noussut keskeiseksi motiiviksi ulkoilussa ja luonnossa liikkumisessa. Etenkin kaupunkiympäristössä asuvat ihmiset korostavat metsän tarjoamia elämyksiä, kuten ympäristön rauhallisuutta, viihtyisyyttä (esteettisyys) ja luonnon antamia virikkeitä (Sievänen 1992). Nähtävästi yhä useampi metsään lähtijä jättääkin haulikon tai marjaämpärin kotiinsa ja hakee luonnosta ensijaisesti virkistystä, sekä esteettisiä että henkisiä arvoja. Toisaalta metsässä tehtävät toimet, virkistys ja luontokokemukset ovat mitä ilmeisemmin monille ihmisille toisistaan erottamattomia asioita.

1.3 Kysymys metsistä ja niiden käytöstä

Suomalaisen yhteiskunnan teollistuminen muutti suhtautumisen metsiin. Metsien käyttöä haluttiin rajoittaa teollisuuden tarpeisiin, joka nähtiin oikeimmaksi ja tehokkaimmaksi puun kuluttamiseksi, mitä se tietysti kansantaloudellisesti mitattuna olikin. Metsien käyttöä ja niiden riittävyttä oli pohdittu jo 1800-luvulla, mutta 1950-luvun laajat hakkuut Pohjois-Suomessa käynnistivät metsiä ja niiden käyttöä koskevan laajan yhteiskunnallisen keskustelun, johon vaikutti ympäristöliikkeen nousu 1960-luvulla. Metsäkeskustelujen alkuvuosikymmeninä vallinnut vastakkainasettelu, jossa toisella puolella olivat metsäammattilaiset ja toisella puolella luonnonsuojelijat ja metsätalouden kritisoijat, alkoi 1980-luvulla murtua. Sitten ympäristönsuojelun puolestapuhujia on ollut molemmissa ryhmissä. On arveltu, että voimaperäisen metsätalouden vastustus heräsi esimerkiksi Suomessa ja Ruotsissa pitkälti juuri sen vuoksi, että avohakkuut, metsien viljely, maaperän muokkaus ja koneellistuminen

olivat jyrkässä ristiriidassa metsien perinteisten käyttötapojen välillä. (Reunala ja Heikinheimo 1987.)

Metsäluonnon tulevaisuuteen alettiin kiinnittää jälleen huomiota, kun Suomen eliölaajien uhanalaisuudesta saatiin uutta tietoa. Vuonna 1985 julkaistiin ensimmäinen selvitys Suomen uhanalaisista eliölajeista (Uhanalaisten eläinten ... 1986) ja vuonna 1992 toinen, laajempi selvitys. Jälkimmäisen selvityksen mukaan Suomessa oli noin 1700 uhanalaista lajia eli joka kymmenes laji oli uhanalainen. On arvioitu, että juuri metsien käsittely uhkaa puolta kaikista uhanalaisista lajeistamme. (Uhanalaisten eläinten ... 1992.) Huoli luonnon monimuotoisuuden säilymisestä ja metsiin liittyvistä muista kestävä käytön periaatteista (kuten sosiaaliset ja kulttuuriset näkökulmat) on johtanutkin kansainvälisiin sopimuksiin, joissa nämä arvot on haluttu turvata. Merkittävimmät näistä ovat ns. YK:n biodiversiteetisopimus vuodelta 1992 ja Euroopan metsäministerikonferenssin päätökset (Interim report ... 1995). Suomessa metsätaloudelle on luotu oma ympäristöohjelma (Metsätalouden ... 1994) samassa hengessä.

1990-luvulle tullessa kärjistynyt metsäkeskustelu sai uusia muotoja ja julkisuudessa puhuttiin jopa metsäsodista (Hellström 1996a). Kuluneella vuosikymmenellä lajien suojelun tarve on noussut metsien suojelun käytetyimmäksi argumentiksi. Metsäkiistely on edennyt todellisiksi konflikteiksi, joissa osapuolten väliset otteet ovat kovenneet. 1990-luvulla on käyty taistelua metsistä muun muassa Talaskankaalla, Jerisjärvellä, Kessissä, Porkkosalossa ja Kuusamossa. Metsäkoneurakoitsijat ja metsänomistajat ovat syyttäneet luonnonsuojelijoi- ta laittomasta menettelystä ja suojelijat taas ovat vedonneet ympäristönsuojelusta tehtyihin kansallisiin ja kansainvälisiin periaatepäätöksiin ja toimintansa moraaliseen oikeuteen. Kuusamoa lukuunottamatta on edellä mainituissa tapauksissa luonnonsuojelijoiden vastapuolena ollut Metsähallitus eli valtio (Hellström 1996b).

Vielä 1980-luvun alussa maaseudun metsänomistajat olivat usein luonnonsuojelijoiden kanssa samassa rintamalinjassa Metsähallituksen avohakkuita, vesakkomyrkytyksiä, metsäyhtiöitä sekä keskusmetsälautakunta Tapion metsäpolitiikkaa vastaan (Reunala ja Heikinheimo 1987). 1990-luvulla

asetelma on kääntynyt perusteellisesti: kaupunkilaisesta, Kehä III:sen sisäpuolelta tulevasta luontoaktivistista on tullut useiden paikallisten ihmisten mielestä syrjäseutujen väestön uhkatekijä ja vihan kohde (Lehtinen 1994).

Metsätalouden ympäristönäkökulmat on kuitenkin otettu metsänomistajapiireissäkin vastaan. Esimerkiksi valtaosa Sysmän yksityismetsänomistajista suhtautuu myönteisesti ympäristönsuojelullisiin tavoitteisiin metsätaloudessa ja on valmis toteuttamaan niitä omilla metsissään. Paikalliset suojelukiistat kuitenkin kärjistyvät ihmisten mielipiteitä ja suhtautumisen suojeluun muuttuu kielteisemmäksi, kun suojelun kohde ja menetelmä konkretisoituvat. (Jokinen ym. 1997.)

Ari Lehtinen on pohtinut 1990-luvun metsäkonfliktien asetelmia ja syitä. Hän katsoo, että keskeiseksi kitkatekijäksi suojelussa on muodostunut heikko tiedottaminen puolin ja toisin. Kyse ei kuitenkaan ole vain tiedottamisen ongelmasta, vaan myös osapuolten kulttuuristen lähtökohtien erilaisuudesta. Maaseutuväestön on ollut vaikea ymmärtää lajien suojeluun painottunutta luonnontieteellistä argumentointia. Jonkin hyönteis- tai sienilajin löytymistä omasta elinympäristöstä on vaikea mieltää hyväksi syyksi muuttaa tämä ikimuistoinen asuinympäristö jonkinlaiseksi luonnonsäästiöksi, jonne ihmisen pääsyn pelätään vielä kiellettävän. (Lehtinen 1994.) Huono tiedottaminen ja ihmisten riittämätön kuuleminen sekä lähestymistavan heikkoudet on viime aikoina nostettu esiin Euroopan unionin Natura 2000 -hankkeen kritiikissä.

Onkin ilmeistä, että tavoissa käsitteellistää luonto ja sen käyttö, on alueellisia ja ihmisryhmien välisiä eroja. Näiden käsitysten hallitsematon kohtaaminen aiheuttaa ympäristökonflikteja, joissa pahimmillaan kärsivät kaikki osapuolet, suojelua puoltavat, vastustavat ja suojelun kohde itse. Metsien tulevaisuuden kannalta onkin tärkeää tunnistaa kestävä käytön sosiaaliset ja kulttuuriset reunaehdot. Tämän tutkimuksen tehtävänä on etsiä juuri näitä metsien käytön tekijöitä tarkastelemalla sysmäläisten yksityismetsänomistajien ympäristönsuojeluun suhtautumista ja metsien käyttöä ohjaavia käsityksiä.

2 Teoreettinen viitekehys

2.1 Mitä ovat kulttuuri ja kulttuurintutkimus?

Kulttuurille on eri aikoina annettu useita määritelmiä (esim. Kroeber ja Kluckhohn 1952). Edward Tylorin klassinen kulttuurin määritelmä vuodelta 1871 on vielä pitkälti käyttökelpoinen nykyiselle kulttuurintutkimukselle:

Kulttuuri [...] laajassa etnografisessa merkityksessään, tarkoittaa sitä monimutkaista kokonaisuutta johon kuuluvat tieto, uskomukset, taide, moraalit, laki, tavat ja ne muut kyvyt ja tottumukset, jotka ihminen oppii yhteisön jäsenenä. Yleisiin periaatteisiin nojaava kulttuurintutkimus on ajattelun ja toiminnan lainomaisuuksien tutkimusta. (Ref. Kamppinen ym. 1994.)

Antropologi Ward C. Goodenough määritteli 1950-luvulta lähtien kulttuurin sellaiseksi jaetuksi tiedoksi, mikä ihmisen tulee tuntea voidakseen käyttäytyä hyväksyttävällä tavalla yhteisönsä sosiaalisena jäsenenä. Kulttuurin katsottiin koostuvan puhtaasti mentaalista eli henkisistä ominaisuuksista, jotka ohjaavat ihmisen toimintaa. (Quinn ja Holland 1987.) Tässä kulttuurin varsin radikaalissa määritelmässä kulttuurin ulkoisten tunnusten, kuten esineiden, rakennusten ja taideteosten nähtiin pohjautuvan viime kädessä käyttäytymiseen, sen kaavoihin ja ideoihin (Harris 1991; ref. Kamppinen ym. 1994). Lähellä käsitystä kulttuurin mentaalista ja tiedollisesta luonteesta on myös antropologi Clifford Geertzin (1973) näkemys kulttuurista symboleihin perustuvana *merkitysjärjestelmänä*.

Ihmisen kulttuuri voidaan siis käsittää laajasti ajattelun ja toiminnan malleina ja niistä johtuvina käyttäytymisohjeina. Kulttuurin katsotaan siten olevan *inhimillistä toimintaa yleensä* erotuksena luonnon mekanismeista.

Kulttuurintutkimus tarkastelee niitä havaittavia seikkoja, jotka ilmenevät ihmisyyhteisöjen tavassa elää, ajatella ja toimia. Kulttuuriantropologian klassinen tehtävä on ollut vastata kysymykseen: ”Miten ihminen kulttuurissa X ymmärtää maailmaa?” (Kamppinen ym. 1994). Edellä esitettyjen kulttuurin määritelmien valossa kulttuurintutkimus on siis erilaisten mentaalisten piirteiden, ajatus-

mallien tutkimista.

Kulttuuriantropologiassa on tarkasteltu kulttuurien sopeutumista ympäristöön ja kulttuurin ympäristölle antamia merkityksiä. Tätä tutkimussuuntausta on kutsuttu *kulttuuriekologiaksi*. Kulttuuriekologisen tutkimuksen perustajana on pidetty Julian Stewardia, joka vuonna 1955 (Steward 1972) esitti tutkimussuuntauksen keskeiset tavoitteet. Hänen mukaansa kulttuuriekologia tutkii: 1) ympäristön hyödyntämisen teknologiaa, 2) ihmisen käyttäytymistä ympäristössä ja 3) ympäristökäyttäytymisen heijastumista yhteiskuntaan (Sarmela 1994b). Tutkimusaspektin mukaan kulttuuriekologia voidaan jakaa neljään pääsuuntaan (Sarmela 1987).

- 1 *Varsinainen kulttuuriekologia*, joka tutkii kokonaisia kulttuurijärjestelmiä, esimerkiksi viljelykulttuureita. Kulttuuriekologiassa selitetään kulttuurisia järjestelmiä (elinkeinot, yhteisö rakenne, uskomukset) käyttäen selityspohjaksi varsinaisia ekologisia tekijöitä, kuten ilmasto, eliöiden väliset vuorovaikutussuhteet, lajistot, lajien välinen kilpailu ja levinneisyys.
- 2 *Etnoekologia* tutkii kulttuurin ympäristölle antamia sisäisiä selitysmalleja ja merkityksiä. Etnoekologia on kiinnostunut ihmisten ympäristökäsityksistä eli siitä, miten he jäsentävät ympäristössään esiintyvien olioiden (ihmiset, muut eliöt, eloton luonto) välisiä vuorovaikutussuhteita. Etnoekologiassa erotetaan *havaittu ympäristö* ja *vaikuttava ympäristö*. Havaittu ympäristö on kulttuurin sisäinen maailma, se koostuu ihmisten omista luokitteluista ja perusteluista. Vaikuttava ympäristö on taas se fyysinen todellisuus, jonka puitteissa ihmiset toimivat. Etnoekologiassa tutkimusote perustuu pitkälti havaitun ja vaikuttavan ympäristön vertailuun. (Honko 1981.) Tämän tutkimuksen tarkastelunäkökulmana ja yleisen tason teoriana on juuri etnoekologinen selitysmalli.
- 3 *Populaatioekologia* ja 4 *Ihmisekologia* ovat luonnon-tieteellisesti orientoituneita kulttuuriekologian oppisuuntia. Populaatioekologia tutkii jonkun ihmisryhmän, biologisen populaation, fyysistä suhdetta ympäristöönsä ja tästä suhteesta muodostuvia ravintoketjuja. Populaatioekologia tutkii siis ihmisryhmää ekosysteemin osana ja eliöyhteisönä. Ihmisekologia on taas kiinnostunut ympäristön fyysisestä vaikutuksesta ihmiseen, hänen perimäänsä ja evoluutioon.

Taulukko 1. Kulttuuriekologian oppisuunnat Sarmelan (1987) mukaan. Tässä tutkimuksessa on sovellettu etno-ekologista lähestymistapaa.

	Kulttuuri-ekologia	Etnoekologia	Populaatio-ekologia	Ihmisekologia
Kohde, elinyhteisö	Kulttuuri, yhteiskunta	Etnos, yhteisö	Paikallinen populaatio	Ihminen lajina
Paradigma	Transkulttuurinen, vertailu	Intrakulttuurinen, ymmärtäminen	Biokulttuurinen, toiminta	Luonnontieteellinen, sopeutuminen
Ympäristö-käsite	Maantieteellinen ja historiallinen ympäristö	Kulttuurin sisäinen todellisuus, havaittu ympäristö	Biosfääri, biotyypipi, habitaatti	Fyysinen ympäristö
Ekologinen aspekti	Teknis-taloudellinen ja sosiokulttuurinen sopeutuminen	Havaitun ja vaikuttavan ympäristön vertailu, intrakulttuurinen sopeutuminen	Ravinto- tai energiaketjun muodostuminen ja toiminta	Fyysinen, psyykinen ja geneettinen sopeutuminen
Teoriamaali	Kulttuuri-järjestelmä ja sen ekologiset rakenteet	Etninen järjestelmä ja sen kognitiiviset rakenteet	Populaation biokulttuurinen systeemi	Ihmislajin mukautumat, geneettiset ominaisuudet
Selityspäätteet ja selitysten pääkohde	Ympäristön vaikutus kulttuuriin	Kulttuurin vaikutus ympäristökäsityksiin	Populaation vaikutus luontoon	Luonnon vaikutus ihmislajiin

2.2 Kognitiivinen kulttuurintutkimus

Kognitiotiede on suhteellisen nuori, mutta laaja tieteenala, joka tutkii kognitioita eli tietoa, sen järjestäytymistä ja esittämistä. Tutkimuksen kohteena ovat tiedolliset järjestelmät, joita voivat olla ihmiset, muut eliöt ja osa koneista (Kamppinen ym. 1994). Kognitiotiedettä onkin sovellettu paitsi elävän elämän, myös tekoälyn tutkimukseen muun muassa robotiikassa.

Kognitiivinen antropologia on yksi kognitiotieteen aloista ja tutkii ihmistä kognitiivisena järjestelmänä. Tutkimuksen erityisen mielenkiinnon kohteena on inhimillinen tieto ja sen järjestelmä. Ihmisillä on maailmasta valtava määrä tietoa, joka on varastoitunut *representaatioina* eli tietoesityksinä (Kamppinen ym. 1994, Hautamäki 1988). Representaatio on eräänlainen tiedon välittäjä. Kirjoitettu teksti representoi kirjoitetun lauseen merkitystä ja valokuva kuvattua maisemaa (Glass ja Holyak 1985).

Kognitiivinen järjestelmä on representaatioiden prosessoija. Representaatiot eivät tule prosessoitaviksi kuitenkaan yksittäisinä palasina, vaan *malleiksi* järjestäytyneinä. Mallien avulla ihmiset teke-

vät arvotuksia, valintoja ja ratkaisuja, eli 'suunnistavat' maailmassa, ja mallien kautta muodostetaan käsitykset siitä, miten maailma on tai sen tulisi olla. Sosiaalisesti jaettuun malleihin kutsutaan *kulttuuriksi malleiksi*, ja niiden varassa kykenemme toimimaan kulttuurimme edellyttämällä tavalla. Jokaisella yksilöllä on valtava määrä maailmaa koskevia tällaisia kognitiivisia malleja. (Kamppinen ym. 1994, Peltomäki ja Kamppinen 1995, Quinn ja Holland 1987.)

Kulttuurisia malleja on useita eri lajeja. Mallien yleisen tason eroja on luonnehdittu jaotteleamalla mallit *propositionaalisiiin malleihin* (proposition-schema) ja *kvaskeemaattisiin malleihin* (image-schema) (Lakoff 1984, ref. Quinn ja Holland 1987). Propositionaalisista malleista tunnetuin esimerkki on käsikirjoitus, joka kertoo tapahtumainkulun yleisen muodon (Schank ja Abelson 1977). Esimerkki tällaisesta mallista on metsänhoitajan käsitykset niistä (ekologisista) prosessista, joita metsänhoitotoimenpiteistä seuraa. Mallit koostuvat tämän tulkinnan mukaan viime kädessä *väitelauseista* eli propositioneista (Kamppinen ym. 1994). Mallit sisältävät väitteitä siitä, miten maailma on. Metsiä koskevia väitteitä voisivat olla esimerkiksi "Suomi elää

metsästä”, ”puusta saa rahaa” tai ”luonnossa voi ihminen rauhoittua”. Propositionaaliset mallit mahdollistavat kausaalisen luonteensa ansiosta ymmärrettävän kommunikoinnin sekä nopeat ja täsmälliset käsitykset maailmasta (Quinn ja Holland 1987).

Kuvaskeeman toimintaperiaate on toisenlainen. Kuvaskeemojen ytimenä ovat mielikuvat, joiden tuottamisessa metaforilla on keskeinen asema. Metaforat yhdistelevät rinnakkaisia käsitteitä. (Lakoff 1984, ref. Quinn ja Holland 1987). Esimerkiksi metafora ”metsä on koti” yhdistää kaksi laajaa käsitettä, määrittelemällä metsän kotiin liittyvillä mielikuvilla. Metaforat rinnastavat fyysisen maailman ja ei-fyysisen maailman aineksia toisiinsa (Lakoff ja Johnson 1980). Yhdeksi kuvaskeeman tyyppi on ehdotettu säiliöskeemaa (*containment schema*). Tämän näkemyksen mukaan ihmisajattelu mallintuu sisällyttämisen ja rajautumisen periaatteelle (Johnson 1987). Metsän säiliöskeema voisi sisältää esimerkiksi puut, linnut, taloudelliset tulot ja retkeilijät sisälleen, mutta rajata metsä-käsitteen ulkopuolelle vaikkapa ralliautoilun, stereonauhurit ja puistot.

Kulttuuriset mallit ovat kognitiivisia järjestelmiä, joiden avulla ihmiset hahmottavat todellisuutta (Kamppinen 1995). Kulttuurintutkija, erityisesti ympäristökysymyksiin vastauksia hakeva, on kiinnostunut niistä malleista jotka ovat jonkin ihmis-yhteisön keskenään jakamia. Mallit kertovat ihmisryhmien suhteesta muuhun maailmaan, ja malleja tutkimalla saadaan tietoa luonnonkäytön sosiokulttuurisista reunaehdoista. Tässä työssä kulttuurisen mallin käsite on osoittautunut varsin käyttökelpoiseksi (Raivola ja Kamppinen 1991, Peltomäki ja Kamppinen 1995).

2.3 Tutkimusongelma

Tässä tutkimuksessa selvitettiin sismäläisten metsänomistajien kulttuurista metsäkuvaa, sitä mitä he metsistä(än) ajattelevat ja miten he ajatuksiaan perustelevat ja arvottavat. Tavoitteena oli perehtyä yksilön (metsänomistajan) ja paikkakuntalaisen tapaan jäsentää metsäympäristöään ja siihen kuuluvia käsityksiä, tapoja, tunteita ja toivomuksia. Tutkimustyön motivaationa oli 1) luoda ja toteuttaa empiirisiä keinoja ihmistieteellisessä ympäristötutkimuksessa ja 2) lisätä ymmärrystä suomalaisesta

metsänomistajakunnasta.

Metsänomistajakuntaa tehtiin ymmärrettäväksi tutkimalla yksittäisten metsänomistajien metsäkäsityksiä kulttuurisen mallin kautta. Tutkimushypoteesin mukaan metsänomistajilla on jaettua tietoa metsästä ja tämä tieto rakentuu kulttuurisiksi malleiksi. *Tutkimusongelmana oli selvittää, millaisia kulttuurisia malleja metsästä sismäläisillä metsänomistajilla on.* Koska ihmisillä on eri asioita koskevia malleja lukematon määrä, keskityttiin tarkastelemaan *tutkimuksen yleisen viitekehäksen* (metsien käyttö ja ympäristönsuojelu) *kannalta keskeisiä malleja.*

3 Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksessa on käytetty laadullisen tutkimuksen menetelmiä aineistonkeruussa ja analyysissä. Laadullisen tutkimuksen perusajatuksena on, että tutkittavaa ilmiötä selitetään kokonaisuutena hermeneuttisen tulkinnan kautta, kun taas kvantitatiivisessa tutkimuksessa etsitään havaintojen välisiä keskinäisiä riippuvuusuhteita (Alasuutari 1994). Kvantitatiivisessa menetelmässä tutkittavaa ilmiötä kuvaavat muuttujat pelkistetään numeroiksi, jolloin ne saavat kiinteän arvon eli merkityksen. Tutkittaessa inhimilliseen elämänpiiriin kuuluvia ilmiöitä, kuten metsänomistusta, voidaan laadullisella tutkimuksella tarkastella muuttujia, jotka usein kvantitatiivisen tutkimuksen mittausvaiheessa joko karsiutuvat tai pelkistyvät voimakkaasti. Tässä on juuri laadullisten menetelmien ja kulttuurintutkimuksen voima. Esimerkiksi teemahaastattelussa ihmiset pääsevät ilmaisemaan omia tulkintojaan vapaammin, kuin vaikkapa lomakkeita täytettäessä (Peltomäki ja Kamppinen 1995). Teemahaastattelussa tutkija on kiinnostunut tietyistä aiheista ja esittää kysymyksensä niiden mukaan, mutta antaa kuitenkin paljon tilaa informantille; haastattelija pyrkii lähinnä johdattelemaan keskustelua tietyille urille (Kamppinen 1995; Hirsjärvi ja Hurme 1991). Siten laadullinen aineisto kantaa tutkimuskohteiden omia merkitysjärjestelmiä paremmin eikä tutkijan laatimat asetelmat pääse vaikuttamaan yhtä voimakkaasti kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa.

Kyseessä oleva tutkimus on jatkoa sysmäläisiä metsänomistajia koskeneelle kyselytutkimukselle (Jokinen ym. 1997), ja tuon tutkimuksen palaute-
tuista 351 kyselylomakkeesta poimittiin sellaisia tapauksia, joissa vastausaktiivisuus oli korkea. Tämä tarkoittaa sitä, että likipitään kaikkiin kysymyksiin oli vastattu ja myös lomakkeessa olleeseen vapaan mielipiteen kohtaan oli kirjattu kommentteja ja mielipiteitä. Tällä seulonalla pyrittiin erottamaan aineistosta ne henkilöt, joilla tuntui olevan kiinnostusta aiheesta ja tutkimusta kohtaan, sekä ylipäättään halukkuutta sanoa jotakin. Tällaisia henkilöitä erotettiin lomakeaineistosta kuutisenkymmentä. Nämä vastaajat luokiteltiin karkeasti omiin luokkiinsa siten, että molemmat sukupuoli tulivat edustetuiksi samoin kuin eri ikäryhmät. Tässä tutkimuksessa keskityttiin Sysmän kunnan alueella asuviin metsänomistajiin ja muualla asuvat rajattiin pois. Lopuksi arvottiin jokaisesta luokasta henkilöitä, joiden kanssa sovittiin haastatteluista. Mikäli arvottu henkilö kieltäytyi haastattelusta suoritettiin arvonta uudelleen. Haastattelut tehtiin haastateltavien kodeissa yhtä tapausta lukuunottamatta. Otokokoa määritettäessä noudatettiin ns. kyllääntymisperiaatetta, jonka mukaan aineisto on kattava silloin, kun se on kyllääntynyt eli ns. laadullinen saturaatio täytyy. Tämä tarkoittaa sitä, että aineistomäärän kasvattaminen ei lisää relevantin tiedon määrää.

Aineisto kerättiin talven 1995–96 aikana. Tuolloin haastateltiin kaikkiaan 15 metsänomistajaa. Haastateltavina oli viisi naista ja kymmenen miestä, ja heidän ikänsä vaihtelivat 27 vuodesta 74 vuoteen. Kun haastatteluissa ei noussut esille enää uusia, tutkimusongelman kannalta merkittäviä teemoja, katsottiin aineiston olevan laadullisesti riittävä eikä kyllääntymisperiaatteeseen nojauten uusia informanteja enää tavoiteltu. Haastattelun tuloksena syntyi noin 12 tuntia nauhoitettua haastattelumateriaalia.

Aineistonkeruumenetelmänä oli teemahaastattelu, joka on havainnoinnin ohella kulttuurintutkimuksen käytetyin menetelmä. Kullekin metsänomistajalle lähetettiin etukäteen saatekirje, josta selvisi tutkimuksen tarkoitus sekä keskeiset teemat. Haastattelutilanteessa edettiin valmiin rungon mukaan sitä kuitenkaan orjallisesti seuraamatta. Tarpeen vaatiessa ja tilanteen mukaan esitettiin metsänomistajalle aiheesta täsmentäviä lisäkysymyksiä, ja haastateltavalla oli myös mahdollisuus ottaa

esille hänestä tärkeitä näkökulmia.

Sysmä valittiin jatkotutkimuskohteeksi, koska Sysmässä valkoselkätikan suojelun yhteydessä puhjenneen ympäristökiistan sosiokulttuurisia tekijöitä haluttiin selvittää kvalitatiivisin menetelmin. Käytettyjen menetelmien oletettiin paljastavan sellaisia metsänomistamiseen liittyviä ulottuvuuksia, jotka eivät valmiiksi strukturoidun kyselylomakkeen kautta välity. Tämä aiempi tutkimustieto tekee kuitenkin myös käsillä olevaa aineistoa ymmärrettäväksi.

Tutkimushypoteesiksi asetettiin oletus, että metsänomistajilla on keskenään jakamia käsityksiä seuraavista pääteemoista.

- 1 *Käsitys metsästä*. Metsän koostumus (esimerkiksi mitä eliöitä ja olioita metsässä on), millainen on hyvä metsä ja millainen on huono metsä.
- 2 *Suhde metsään*, kuten metsään meneminen (milloin ja miksi metsänomistaja menee metsään), metsässä tehtävät toimet (mahdollisesti puunkorjuu, kasvun arviointi, marjastus, metsästy, virkistyminen) ja metsästä saatavat erilaiset aineelliset ja aineettomat hyödyt.
- 3 *Maisema*, eli metsä kodin- ja elinympäristön maiseman mahdollisena osana.
- 4 *Muutos*, eli metsän muuttuminen ja metsässä tehtävien toimien muuttuminen, muutoksen suunta (myönteinen, kielteinen vai neutraali).
- 5 *Metsien hoito ja luonnonsuojelu*, kuten käsitykset hyvästä ja huonosta metsänhoidosta sekä luonnonsuojelusta (sen yleinen olemassaoloasema, oikea ja väärä luonnonsuojelu).

Analyysissä edettiin siten, että nauhoitettujen haastattelujen litteroinneista poimittiin ensisijaisesti tutkimusongelmaa koskevia väitelauseita. Analyysissä hahmotettiin etupäässä propositionaalisia malleja ja siksi myös operoitiin väitelauseilla. Mallit on esitetty sanallisessa muodossa. Kulttuurisia malleja voidaan aineiston keruu- ja käsittelytavoista riippuen rakentaa myös ei-sanalliseen muotoon. Mallit on esitetty toisinaan kaavioina tai tilastollisessa muodossa, jolloin kriteerinä on käytetty ns. perheyhtäläisyyttä. On esimerkiksi tarkasteltu, mitkä oliot (kuten metsä, puu, kääpä, moottorisaha, mönkijä, virkistyskäyttäjät jne.) viihtyvät yhdessä ihmisten ajattelussa, ja tältä pohjalta ajattelua on mallinnettu.

4 Metsän kulttuuriset mallit Sysmässä

Tutkimusaineistosta nostettiin esille viisi mallia, jotka nimettiin seuraavasti: Resurssimalli, Toimintamalli, Elinympäristömalli, Hyvän metsän -malli ja Omistusmalli. Mallien tarkastelussa edetään siten, että ensin on kuvailtu mallin yleinen olemus, sen keskeinen idea ja koostumus. Haastatteluista on valittu muutamia katkelmia aineistoesimerkeiksi, jotka liittyvät kulloiseenkin malliin. Kursivoitu teksti on haastattelijan puhetta. Taulukoihin 2–6 on koottu mallien keskeiset väittämät eli propositiot, sekä niiden yleiset muodot. Väitelauseet muodostavat mallien koostumuksen ytimen. Tietyssä haastattelukatkelmassa saattaa olla useankin mallin aineksia, joten aineistonäytteitä lukiessa on hyvä pitää kaikki rekonstruoidut mallit mielessä.

4.1 Resurssimalli

Sysmäläisen metsänomistajan ajattelussa metsä käsitetään suuressa määrin resurssivarastona. Tämä malli ohjaa metsänomistajan näkemään erilaisia hyötyjä tuottavana mahdollisuutena. Tässä mallissa korostuvat metsän tarjoamat aineelliset hyödyt, joista tärkein on puunmyyntitulot. Puukaupalliset intressit eivät ole kuitenkaan ainoa konkreettinen metsään liitetty hyöty, vaan metsä nähdään laajempänä potentiaalina. Metsä esittäytyy polttopuun, rakennuspuun, marjojen, sienien, riistan, metsälaitumien ja matkailutoiminnan hyödyntämisen mahdollisuutena. Vaikka malli korostaakin aineellisia hyötyjä, se ei ole sokea myöskään aineettomille hyödyille. Siten Resurssimalli tuottaa metsään liittyvää ajattelua, jossa metsä on edellä lueteltujen resurssien lisäksi virkistäytymisen, esteettisesti virittyneiden kokemusten, sosiaalisen kanssakäynnin ja mielenterveyttä edistävän toiminnan paikka.

Mitäs muita (kuin polttopuita ja myyntipuuta) hyötyjä saatte metsästä? – No marjoja ja sieniä ja niitä puita. Sehän se on niinkun pankki maatalossa, aina mitä suurempia rahoja tarvitaan niin sieltähän se on otettava. (Mies 56 vuotta¹).

Taulukko 2. Resurssimallin keskeiset propositiot.

Väittäjä	Proposition yleinen muoto
– Se on aina otettu se isompi raha sieltä ...	Metsästä saa rahaa
– Sehän on niin kun pankki ...	Metsä luo taloudellista turvallisuutta
– Metsien avulla mä oon (taloudellisesti) selvinny elämässä ...	Metsä tarjoaa työtä
– Mä ajattelen metsänhoitoa bisneksenä ...	Metsästä saa aineettomia hyötyjä
– Niihän se ol, että talaven työllisti sitten ku tek ...	
– Mut kyllä sitte yhtä suuri hyöty on mitä siitä saa, että siellä mettässä voi kulkea ...	

Jos ajattelet itses kannalta metsän hyötyjä niin mitä sä luettelet? – Jaa, no metsien avulla mä oon selvinny elämässä, metsästä on aina saatu rahaa kun on ollu suurin puute. Mut se on ollu must vähän niinku vaikeeta, ku mä en mielelläni yhtään puuta kaatas, mutta kyllähän se rahallinen hyöty siin on ollu suuri. Mut kyllä must sitte yhtä suuri hyöty on jollei suurempikin on se, mitä siitä saa, että siellä mettässä voi kulkea ja kaikki ne muistot mitä isän kanssa kulettiin [...] ja se neuvo kuinka pitää siellä suunnistaa, millä lailla mennä. Kaikki nää on hirveen merkittäviä. Sitte ne lehmänhakureissut, ja sit lähettiin porukalla joskus puolukoita poimimaan ja sieniä poimimaan, ja sit lähettiin vaan kattomaan jotain, että minkähän näköstä siellä on, just isän kanssa. Tämä tammönen mielenterveydellinen hyöty. (Nainen 47 vuotta²).

4.2 Toimintamalli

Toinen metsänomistajien ajattelua tuottava ja ohjaava malli on Toimintamalli. Toimintamallissa metsä on paikka ja tila, jossa ihminen on aktiivinen toimija. Metsässä työskennellään, siellä harrastetaan ja virkistäydytään. Toimintamallin mukaan metsässä tehdään aina jotakin, sinne ei mennä toimitto- mana. Toiminta saa mallissa konkreettisen luonteen. Vaikka pelkkä metsän esteettinen ihailu on laajassa mielessä toimintaa, se ei sinänsä kuitenkaan sisälly tämän mallin mukaiseen ajatteluun. Metsässä tehtävät asiat ovat tämän ajattelun mukaan aktuaalisia, ne eivät ole abstrakteja tai luonteeltaan mentaalisia. Toimintamalli pitää sisällään myös käsityk-

set siitä, miten metsässä tulee toimia, mitkä toimet sinne sopivat ja mitkä eivät.

Toimintamalli tukee osaltaan käsitystä suomalaisen toiminnallisesti virittyneestä luontosuhteesta. Metsänomistajalle ja maaseudun ihmiselle metsä on usein työympäristö, jonne mennään toimittamaan jotakin tehtävää. Tämä näkyy ajattelussa: metsässä liikuttaessa kiinnitetään huomiota erilaisiin työmahdollisuuksiin ja -tehtäviin, jotka on tehtävä tulevaisuudessa. Kaikki toiminta ei ole varsinaiseen elinkeinon liittyvää työtä, vaan metsässä myös harrastetaan muita konkreettisia asioita, kuten marjastusta, kuntoilua jne. Toisaalta työ ja harrastus saataan käsittää yhdeksi ja samaksi asiaksi.

Liikkuko naiset muuten kuin karjanhakureissuissa metsissä? – No ei siellä oikeestaan noin muuten liikuttu. Jotakinhan siellä sitten ... ei siellä liikuttu ihan noin vaan. Kyllä sillä sitten joku tarkoitus oli, joko sienestäminen tai marjastaminen tai vastaava. [...] Ei siellä sitten ihan noin vaan kävelty huvikseen. (Nainen 71 vuotta³).

Mites lapsena, liikutteko sillon paljon metsässä? – No en mä osaa sanoa, paljon tai vähän ku mä olen maalla kasvanu ikäni ni en mä tiedä oltiin me metsässä sitte sen enempiä. Kyl mä nyt marjassa oon käyny lapsesta asti ja tottakai mejän metsät mä oon tienny ihan tarkkaan pienestä lapsesta asti missä ne on, et ei se ollu mikään semmonen hahmoton paikka. [...] Se on maanviljelyshommassa niin erilaista, kaikki niinku luonnostaan liittyy siihen työn tekemiseen, et sei oo sellasta niinku löpöttelyä niinku kaupunkilaiset, että nyt lähetään tässä piknikille tai muuhun. [...] Se oli niinku itsestään selvää ja kuulu siihen jokapäiväiseen elämään, mut sei ollu mitään sellasta harrastusta tai jotakin tämmöstä huvittelua. (Nainen 58 vuotta⁴).

Nythän näitä vaihtomaita suunnitellaan yhdeksi kaupankäynnin välineeksi jos tehdään rauhoituksia tai suojelualueita. Kannattaisiko tämmöisiä asioita mieltää? – Se on hyvin pitkälle tapauskohtanen asia sekkin. Ensikseenkin se millä tavalla se siihen tilaan sijoittuu tämä suojeltava alue. [...] Toisaalta se voi olla lähelläkin (pihapiiriä) ei se sinänsä haittaa, metsähän se on kumminkin vaikka se on suojelutukin. Toisaalta se haittaa kumminkin siinä mielessä jos se on siinä ihan lähellä näköpiirissä, että koska sinne ei kumminkaan pääse toimimaan sitten oman mielensä mukaan, ni se saattaa häiritä. Ku ajattelee että kyllä tolla tarttis tehdä tota ja tarttis tehdä tota eikä voi tehdä. Ne on hyvin vaikeita asioita. (Mies 60 vuotta⁵).

Taulukko 3. Toimintamallin keskeiset propositiot.

Väittäjä	Proposition yleinen muoto
– Kyllä sillä (metsään menemisellä) joku tarkoitus oli, ei siellä liikuttu ihan noin vaan ...	Metsässä tehdään työtä Metsässä tulee tehdä työtä
– Talohan tekee itse kaikki tällaiset metsänuudistamistoimenpiteet, siihen liittyvät työt, taimikonhoidot, raivaukset ...	Metsässä harrastetaan
– No kyllähän siellä kesällä tulee harva se päivä ku siellä elävät (karja) kulkee melkein käytyä ja sitten on polttopuuntarvesta ja aitatolppaa ...	
– Toisaalta (se metsän rauhoittaminen) haittaa siinä mielessä, jos se on siinä ihan lähellä näköpiirissä, koska sinne ei pääse toimimaan oman mielensä mukaan ...	
– Kyl mä hyvin paljon kävelen vieraassa metsässä, taikka marjastan ja sienestän ...	

Kolmas malli on Elinympäristömalli. Se tulee monessa kohtaa lähelle Toimintamallia. Metsä on paitsi toiminnan myös muun elämisen ja asumisen ympäristönä. Moni metsänomistaja on esimerkiksi lapsuudessaan joutunut paljon kulkemaan metsässä koulumatkoilla ja karjanhaussa. Metsä ymmärretään kiinteäksi osaksi oman elämän näyttämöä. Metsä erottuu kodinpiiristä omana alueenaan, mutta on asuinympäristönä eräänlainen kodinjatke. Ajatus metsättömästä ympäristöstä elinpaikkana on metsänomistajille vieras. Elinympäristömalliin sisältyy metsän käsittäminen maisemana. Metsä nähdään itähämäläisessä Sysmän kunnassa osana kodin maisemaa, jossa metsän, pellon ja järvien vuorottelua pidetään ihanteellisimpana ratkaisuna. Tästä poikkeavaksi malliksi on haastatteluissa otettu esimerkiksi Pohjanmaan maisematyyppi, jolle ominainen laaja aukeus on vierasta sysmääläiselle ideaalimaisemaa koskevalle ajattelulle.

Elinympäristömalli kertoo omalta osaltaan siitä, että metsä liittyy monin tavoin metsänomistajan arkirealismiin. Metsä ei esittäydy metsänomistajan mielessä paikkana, joka on 'kaukana jossain'. Metsää fyysisenä ympäristönä ei mielletä vieraana ja etäisenä alueena.

Taulukko 4. Elinympäristömallin keskeiset propositiot.

Väittäjä	Proposition yleinen muoto
– No marjassahan ja mettätöissähan sitähan oltii koko porukka ...	Metsä kuuluu elinpiiriin Metsä kuuluu kodin- maisemaan
– En varmaan kyllä viihtyis (pohjalaisessa maisemassa). Kyl se on niin paljon kuitenkin siihen metsän olemassaoloon tottunu.	
– ... me kulettiin kouluun siitä mettän läpi polkua, se kuulu siihen jokapäiväiseen elämään ...	
– ... se (metsä) on silleen kodin jatke ...	
– Mut et mä en pääsis metsään ja asusin esimerkiks kaupungissa ni se olis musta mahdottomuus ...	

Luuletko että viihtyisit jos joutuisit muuttamaan Pohjanmaan lakeuksien keskelle? – No kyllä minun täytyy sanoa että en varmaan kyllä viihtyis. Kyl se on niin paljon kuitenkin siihen metsän olemassaoloon tottunu. (Mies 60 vuotta⁶).

Se (metsässä liikkuminen) on niin itsestään selvyytsetti sitä ajattele. Se kuuluu niinku kaupunkilaiselle kuuluu televisio tuvannurkaan [...] nii se (metsä) on maalaisille silleen kodin jatke. Jos nyt on omakotitontti ja se on rajattu tälleen ni se on vaan maalaisille se oma tontti vähän isompi. Ja se on niinku itsestään selvyytset se on ja se on omaa, et sen omistaa. Mut ei siinä nyt mitään suuria eroja oo sitten jos metsään kävelemään lähtee, niin kyl mä hyvin paljon kävelen vieraassa metsässäki, taikka marjastan ja sienestän. (Nainen 58 vuotta⁷).

Kun sinä kuljet metsässä niin mitä tuntemuksia se herättää?
– En mä osaa sitä silleen sanoa, ei se oikeestaan mitään erityistä kun se on niin itsestään selvää. Mut se vastakainen ajattelu et mä en pääsis metsään ja asuisin esimerkiks kaupungissa ni se olis musta mahdottomuus. [...] Mä en oo koskaan voinu ajatellakaan että (kodin ympäristö) olis tällanen metsätön seutu. (Nainen 58 vuotta⁸).

4.4 Hyvän metsän -malli

Metsänomistajilla on varsin yhteneväisiä käsityksiä siitä, mikä on hyvä metsä, miltä se näyttää ja mitä sinne kuuluu. Vastakohtana hyvälle metsälle on luonnollisesti huonon metsän malli, joka tuottaa

Hyvän metsän -mallin representaatioita ja päinvastoin.

Hyvä metsä on sysmäläiselle metsänomistajalle avara, muttei liian voimakkaasti hakattu sekametsä. Metsässä tulee kasvaa kaikkia kullekin metsätyypille tunnusomaisia puita. Metsä saa olla mielellään ikärakenteeltaan monipuolinen, joskin poikkeuksiakin sallitaan. Kaikissa haastatteluissa hyvän metsän tyyppiesimerkiksi nousi karjan laiduntama siisti metsä, jossa aluskasvillisuus on runsasta muttei hallitsevaa. Hyvän metsän -mallissa on myös tietty nostalginen viritys etenkin vanhempien haastateltavien kohdalla. Hyvä metsä kiinnittyy usein entisajan tai lapsuudenajan metsään, joka yhtäkaikki oli toiminnan ja laiduntamisen kohteena. Vastenmielisenä ja huonona metsänä nähtiin liian aukeaksi hakattu, pahasti heinittynyt ja uudistustyötä vaille jäänyt metsä. Hyvässä metsässä kasvaa myös taloudellisesti arvokkaita puita. Tässä suhteessa Resurssimallilla ja Hyvän metsän -mallilla on yhteneväisiä intressejä. Tuottavalla metsällä ja hyvällä metsällä on monia yhtymäkohtia. Sama koskee Toimintamallia. Huonon metsän piirteet katsottiin ihmisen huonosta tai puutteellisesta toiminnasta johtuviksi.

Hyvän metsän -mallia voitaisiin kutsua myös hyvin hoidetun metsän -malliksi. Sysmäläisen hyvän metsä on tuottavuutta silmälläpitäen käsitelty metsä, jossa vallitsee useassa tapauksessa suhteellisen monipuolinen eliöstä. Hyvän metsän yksi alalaji on 'erikoismetsä'. Sillä tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaista metsää, josta on saatavissa jotain erityisiä aineettomia hyötyjä. Tällaisia metsiä ja paikkoja ovat esimerkiksi maisemaominaisuuksiltaan arvokkaat alueet. Metsänomistajat mainitsivat Sysmän alueelta Päijätsalon ja Kammiovuoren näköalapaikat. Erikoismetsiin kohdistuvassa ajattelussa tuottannolliset ulottuvudet jäivät taka-alalle.

Metsän resurssiominaisuudet ovat esillä myös Hyvän metsän -mallissa. Tuottannolliset seikat eivät kuitenkaan hallitse Hyvän metsän -mallia. Metsänomistajat korostivat myös metsän esteettisiä piirteitä, jotka heidän mielestään pääsevät sekametsässä parhaiten esille. Metsään mahtuu myös tuottavuuden ulkopuolelle jääviä asioita tietyissä rajoissa ja määrätyn ehdoin. Yksi esimerkki tästä ovat valkoselkätikoille tärkeät koivupökkelöt.

Kun ajattelette hyvää metsää, miltä hyvä metsä näyttää, mitä siellä on? -Hyvä metsä on nimenomaan terve metsä. Terve, hyväkasvuinen metsä. [...] Minun silmissäni on kaunis metsä sellainen joka on hyvin hoidettu, terve. (Mies 62 vuotta⁹).

Millainen on miellyttävä metsä, mitä siellä näet? – Oikeastaan siinä tullaan siihen lapsuuden metsään tai niihin lähimetsiin varmaankin, koska ensinnäkin siellä oli ne polut ja se oli muutenkin helppokulkusta. Jos nyt puhutaan suomalaisista metsistä niin kyl must semmonen sekametsä, vaihteleva, joku mäntykangas on aivan ihana tuoksuineen ja parantavine voimineen ja sitte taas joku kuusikko, ni sehän on ihan mahtava jos sinne pääsee niitten kuusten alle. Ja sitten taas kaunis nuori koivikko on ... et emmä pysty sanoo suomalaisista metsistä semmosta mistä mä en tykkäis. No en tietenkään pidä täysin näistä istutus-tehokasvatetuista metsistä, et kyl metsässä täytyy näkyä se erilaisuus ja eri-ikäisyys. (Nainen 47 vuotta¹⁰).

Hyvin hoidettu semmonen avonainen metsä missä ei oo sitä risukkoa, siellä on karjanpolut kävellä ja puhas siinä mielessä et ei ota vaatteisiin kiinni, sehän on ihan nautinnollista kulkee. Siinä näkee mettälintuja, oravia, kaikkia ku ne liikkuu ku hiljakseen kulukee. [...] Tämmönen mettä joka on hoidettu, en tarkota avonaiseks, mutta pietään siistinä, siinä on kaikki tämmöset lumensärkemät puut ja kaikki semmonen joutava ryteikkö pois. Ja karjahan syö siis heinät ja tallaa ni se on siistinä. (Mies 52 vuotta¹¹).

*Minkäslainen on sitte huono mettä? – Tuos on esimerkki jos ootte tullu tuosta Hartolan ja Sysmän tieltä [...]. Siellä tikalle riittää kyllä nokanterotuspuita, sillä ei nokka pääse tylsymään liikaa, mut siellä oravalta kulluu persekarvat ku se ehtii sitä seuraavaa suojapuuta [...] eikä se pääse siellä maassa loikkimaan sillä lailla, siellä on liikaa heinää tai semmosta rojupuuta. *Eli liian väljäksi hakattu?* – Se on holtiton hakkuu. (Nainen n. 55 vuotta¹²).*

4.5 Omistusmalli

Viidennen sysmäläisten metsänomistajien ajattelua ohjaavan kulttuurisen mallin olen nimennyt omistusmalliksi. Metsänomistajalle metsä merkitsee omaisuutta myös mentaalisisä mielessä. Metsään suhtaudutaan kuten omaisuuteen ja se näkyy myös metsää koskevassa ajattelussa.

Omistusmallin mukaista ajattelua indikoivat esimerkiksi käsitykset luonnonsuojelusta, suojelijois-

Taulukko 5. Hyvän metsän -mallin keskeiset propositiot.

Väittäjä	Proposition yleinen muoto
– ... se on tuottava metsä se hyvä metsä ...	Hyvä metsä on tuottava Hyvä metsä on terve
– Hyvä metsä on nimenomaan terve, hyväkasvun metsä ...	Hyvä metsä on kaunis Hyvä metsä on avara ja siisti
– Hyvin hoidettu semmonen avonainen metsä, missä ei oo sitä risukkoa, siinä näkee mettälintuja, oravia, kaikkia ku ne liikkuu ja hiljakseen kulukee.	Hyvä metsä on seka-metsää Vanhanajan metsä on hyvä metsä
– siinä tullaan siihen lapsuuden metsään, koska ensinnäkin siellä oli ne polut ...	Hyvässä metsässä on paljon eläimiä Hyvä metsä saadaan oikealla metsänhoidolla
– ... se (kotimetsä) oli sekametsää ja minusta se on kyllä kaikkein miellyttävin ...	
– No se (huono metsä) on sellasta risukkoa, se on huonoa kattoaki jo ...	

ta ja metsänhoidon päätöksenteosta. Ongelmat valkoselkätikansuojelussa johtuvat metsänomistajien käsitysten mukaan siitä, että pakkotoimet, kuten rauhoitukset ja toimenpidekiellot loukkaavat metsänomistajan itsemääräämisoikeutta ja omaisuuden suojaa. Tästä aiheutuvat metsänomistajien mielestä myös epäkohdat monissa muissa metsäkysymyksissä. Metsänomistajat katsovat, että heidän suvereeniteettiään on poljettu muun muassa pakottamalla avohakkuisiin tai heidän näkökulmastaan vääränlaisiin hoitotoimenpiteisiin.

Omistusmalli tuottaa ajattelua, jossa omistaja on keskeisellä sijalla. Omistusmallin voisi nimetä yhtä hyvin Omistajamalliksi. Omistaja nähdään useassa tapauksessa parhaana henkilönä ratkaisemaan, mitä metsässä voi ja kannattaa tehdä. Luonnonsuojelun tulisi tapahtua vapaaehtoisuuden kautta omistajan siunauksella. Parhaana luonnonsuojelijana pidetään metsänomistajaa. Täysin riittävänä ei omistajan omaa tahtoa kuitenkaan nähdä päätöksenteossa, vaan lainsäädäntö ja tietyt metsätalouden neuvonta-instituutiot nähdään tarpeellisina ja välttämättöminäkin.

Omistusmalli korostaa omistussuhteen koskemattomuutta. Omistusmallin mukaisen ajattelun kanssa ovat voimakkaassa ristiriidassa ne kognitiiviset mallit, jotka tuottavat omistusoikeutta ja omistajan

Taulukko 6. Omistusmallin keskeiset propositiot.

Väittäjä	Proposition yleinen muoto
– ... tottakai mejjän metsät mä oon tienny ihan tarkkaan pienestä lapsesta asti ...	Metsänomistaminen on tärkeää
– ... se (metsän omistaminen) on tämmönen tunnepitonen (asia), se niinku kuuluu et omistaa metsää vaikka vähänkin ...	Metsänomistajan tulee saada päättää itse metsäasioistaan
– ... se, joka sen (suojellun) metsän omistaa, että niien tila jää sivuasiaks, ni sei oo kyllä oikein ...	Metsänomistaminen on henkilökohtainen asia
– ... sei oikein sovellu tällanen pakkolunastustouhu tänne suomalaiseen mentaliteettiin ...	
– No en hyväksy ollenkaan tota nykyistä tapaa, ku vaaditaan (metsittämään pellot) ...	

suvereniteettia rajoittavaa ajattelua. Metsän omistusta koskevaan ajatteluun sisältyy monenkaltaisia tunteita, jotka liittyvät mahdollisuuteen ylipäänsä toimia omalla alueellaan riippumatta siitä, onko toiminta suuri- tai pienimuotoista.

Tehdäänkö nykyisin metsässä jotain sellaista joka ei sinne sovi? – No en hyväksy ollenkaan tota nykyistä tapaa, ku vaaditaan [...] ko tuo hakakin tossa, jos minä olisin saanut tehdä niin ku olisin itse halunnut, niin siihen ei olisi istutettu mitään. Se olis saanu ollakin avara et siitä mä olisin noille pelloilleki nähny ku mä rantaan meen. En olis istuttanu siihen mitään jos mä olisin saanu tehdä sen niinkun ite. Mut ku se määrätään tuolta, ko puut myy, että siihen pitää sitten istuttaa. *Niin kuka sen määrää sitten?* – Metsänhoitoyhdistys. (Nainen 71 vuotta¹³).

No mistä sä luulet, ku Sysmässä on tällasia paikallisia suojelukiistoja, tikka on täällä kuuma asia, niin mistä se pohjimmitaan johtuu? – No must tuntuu et se johtuu siitä et on lähdetty liian osottelevasti neuvomaan metsänomistajia. [...] Oltas voitu lähteä jostain semmosesta, niinku tavallaan yhteistyöstä metsänomistajien kanssa [...], mä luulen et se olis siltä pohjalta lähteny parhaiten. Kuitenkin musta tuntuu että melkein kaikki maanviljelijä-metsänomistajat Suomessa vieläkin on pohjimmitaan luonnonsuojelijoita, et ei ne ehdoin tahdoin mee sitä mettänsä hävittämään eikä huonontamaan elukoitten olosuhteita. Mut se tuli nyt vähän liikaa niinku ylhäältäpäin ja määrättiin. (Nainen 47 vuotta¹⁴).

Sysmässä on tämä valkoselkätikka kuohuttanut paljon? – Tämä hoidettiin niin taitamattomasti, tämä kävis oikein klassillisesta kouluesimerkistä siitä, kuinka psykologinen taju ja ihmistuntemus on hakoteillä. [...] Monta kertaa nämä metsänhoidolliset kysymykset olis hoidettavissa paljon tehokkaammin sillä tavalla, että ihmisiä lähestyttäis ihmisinä eikä lähestyttäis sillä tavalla, että me ajetaan nyt virkavalta vastaan muu kansa. [...] *Millä tavalla suosittelisitte että tässä lähettäis lähestymään ihmistä?* – Tässä pitäis lähestyä sillä tavalla että ympäristökeskus ei sulkeutuisi byrokraattiseksi, virkavaltaseksi linnakkeeksi. Metsälautakuntalaitos munas oman maineensa soveltamalla yksityismetsälakia liian jyrkästi. [...] Heidän (ympäristöviranomaisten) pitäisi ottaa asenne sillä tavalla että me emme tule tänne viranomaisina rähjäämään [...] vaan me tulemme ottamaan yhteyttä metsänomistajaan siinä mielessä, että voisimmeko yhteistoiminnassa, rakentavassa mielessä hoitaa paitsi metsätaloutta niin myöskin ympäristön- ja luonnonsuojelua. (Mies 62 vuotta¹⁵).

Mites nää suojeluasiat on hoidettu teijän mielestä? – [...] Niinku tää valkoselkätikkahomma, mikä on nyt tällä alueella ollu kuuma juttu, ni kyllä siinä on niin monen tikan elinot tuhottu sillä vöyhötyksellä. [...] Hyvin paljon maltillisemmin (olisi pitänyt hoitaa), sei oikein sovellu tällanen pakkolunastustouhu tänne suomalaiseen mentaliteettiin. Tääl on paljon tehty tikoille hallaa just sillä, et on uhattu pistää toimenpidekieltoon, ni sit on vähän niinku piruutnaan lyöty koivut nurin, et ei varmasti jää tappiolle siitä hommasta, joka nyt ois muuten todennäköisesti jääny vielä moneks vuodeks hakkaamatta. (Mies 27 vuotta¹⁶).

Eli siin on ihan selvä ero oman ja vieraan metsän välillä? – Nii-i. Ja se on aika hämmästyttävää, et se on siis tämmönen täysin tunnepitonen, varmasti syvältä [...] et se niinku kuuluu et omistaa metsää vaikka vähänkin. (Nainen 58 vuotta¹⁷).

5 Johtopäätökset ja yhteen-veto

5.1 Tulosten tulkinta ja arviointi

Mallien tutkiminen tuottaa tietoa metsänomistajien käsityksistä ja siten heidän suhteestaan metsäluontoon. Esitellyistä malleista etenkin Resurssimalli ja Omistusmalli eivät kuulosta erityisen yllättäviltä

tutkimustuloksilta; arkisissa keskusteluissa metsänomistajista puhutaan nimenomaan ryhmänä, joka ajattelee metsäänsä taloudellisenä resurssina ja omaisuutena. Mitä uutta tietoa tutkimus antaa metsänomistajista?

Vastaus saadaan tarkastelemalla mallien koostumusta tarkemmin. Metsä esittäytyy metsänomistajan mielessä resurssina ja omaisuutena, jotka molemmat saavat käsitteinä moniulotteisia merkityksiä. Resurssi ei ole siten vain puunmyynnistä saava rahallinen hyöty, vaan se käsittää monenlaisia hyötyjä. Moniulotteisuus liittyy myös Omistusmalliin. Metsä on omistajansa juridista omaisuutta, mutta omistaminen saa myös monia mentaalisia merkityksiä samoin kuin omaisuuskin. Omistaminen tarkoittaa metsänomistajalle paitsi suvereniteettia lailiseen, ja siksi miellettyyn omaisuuteensa, myös tiettyä suhdetta ja suhtautumista rajattuun alueeseensa. Metsän omistaminen on eräänlainen kulttuurinen perusjäsenitys elämässä; metsää tulee omistaa, vaikka vähänkin. Lisäksi omaksi merkittyyn metsä-alueeseen, joka saattaa olla vanhaa sukuomaisuutta, muodostuu usein henkilökohtainen suhde. Metsänomistaja, joka on mahdollisesti koko ikänsä toiminut metsässään, on varannut tämän alueen lukuisilla mentaalisilla merkityksillä. Näitä merkityksiä ovat muun muassa oikeus jatkossakin toimia ja vaikuttaa metsässä, sekä jäsentää suhdetta itseän, sukuun ja menneisyyteen identifioitumalla tiettyyn alueeseen omistamisen kautta. Omistukseen liitetyt vahvat merkitykset tulevat esille metsänomistajien reaktioissa valkoselkikan suojelun yhteydessä. Vastustuksen ankaruus selityy osittain juuri Omistusmallin ja ulkopuolelta tulleiden mallien ristiriitaisuudella.

Metsän resurssit ja omistaminen ovat siten kulttuurisesti moniulotteisempia ja -mutkaisempia asioita, kuin arkiajattelussa ja esimerkiksi metsäkeskustelussa tavallisesti mielletään.

Muista malleista Toimintamalli kertoo metsänomistajan käytännöllisestä suhteesta metsään. Toimiminen viittaa tässä konkreettisiin tekoihin ja vieroksuu sellaisia 'aineettomia tekoja' kuten maisemien ihailu ja luontoelämysten kokeminen. Viimeksi mainituille toiminnoille on epäilemättä olemassa oma kulttuurinen mallinsa metsänomistajien ajattelussa, mutta tässä esiteltyssä mallissa toiminnalla on hyvin käsinkosketeltava luonne. Toimin-

tamallin yleisyys metsänomistajien ajattelussa vahvistaa aiempia havaintoja suomalaisten ja etenkin maaseudun ihmisten luontosuhteen toiminnallisuudesta piirteestä. Sysmäläiset käsittävät metsän paikkana, jossa toimiminen on tavanomaisuudessaan samanlainen kulttuurinen käytäntö, kuten esimerkiksi kahvin juominen hautajaisissa. Metsässä toimimista ei erikseen perustella, siihen enkulturoidutaan eli se opitaan ja omaksutaan kulttuurin muilta jäseniltä. Voidaan kuitenkin esittää perusteltuja arveluja siitä, että etenkin kaupunkiympäristössä enkulturoidutaan nykyisin yhä useammin siihen, että metsässä olemiseen ei kuulu sellaisia toimia, kuten puunkaatoaminen, polttopuunteko, marjastus, metsästys jne.

Sysmäläisille metsänomistajille metsässä työskentely on yhtäkaikki edelleen osa arkitodellisuutta joko konkreettisella tai mentaalisella tasolla. Luontosuhteen toiminnallisuuden korostuminen saattaa olla yksi tekijä, joka selittää miksi suojelualueisiin suhtaudutaan maaseudulla kielteisesti tai vieroksuen. Jonkin alueen rajaaminen luonnonsäätiöksi saattaa herättää paikallisissa ihmisissä pelkoa siitä, että alue suljetaan ihmisen toiminnalta kokonaan. Tällaisia huolenilmaisuja on esitetty muun muassa kansallispuistojen suunnittelun yhteydessä (Tamminen 1981).

Elinympäristömalli pitää sisällään tietoa metsästä fyysisen elinympäristön osana. Metsän katsotaan kuuluvan osaksi kodinympäristön ideaalimaisemaa. Toimintamallilla ja Elinympäristömallilla on useita leikkauspintoja ja ne koostuvat osin samoista representaatioista. Metsä työympäristönä on myös elinympäristö. Elinympäristömalli jäsentää metsänomistajien ajattelua suuntaan, jossa metsä nähdään todellisena elämäntyytämön osana. Se ei ole kaukainen, arkikokemuksista vieraantunut olemassaolon alue. Metsän mieltäminen elinympäristönä saattaa Toimintamallin kaltaisesti ohjata ajattelua vieroksumaan luonnonsuojelualueiden perustamista omaan lähiympäristöön. Metsän, kodin, asuin- ja työympäristön yhdistyminen kertoo myös mallin metaforisista rakenteista.

Hyvän metsän -malli kertoo metsänomistajan ideaalimetsästä ja metsänhoitoon liittyvistä toiveista. Tässä suhteessa metsänomistajien käsitykset metsästä olivat yllättävänkin samansuuntaisia, vaikka metsänomistajat korostivatkin muissa yhteyksissä

erilaisia arvoja. 'Hyvä metsä' on hoidettu, muttei paljaaksi hakattu metsä, jossa on helppo kävellä ja liikkua. Tällainen metsä on karjanlaiduntama, siellä risteilee paljon polkuja, se muistuttaa lapsuuden maisemista ja siellä on monipuolinen eliöstö. Metsänomistajan arkikäsitys monipuolisesta eliöstöstä näyttää kuitenkin poikkeavan tieteellisestä käsityksestä. Metsänomistajan monipuoliseen eliöstöön kuuluvat eläin- ja kasvikunnan kognitiiviset prototyypit, kuten koivut, lepät, oravat, linnut ja jänikset. Sellaiset biologisen näkemyksen mukaiset eliölajit, kuten hyönteiset, lahottajasienet ja mikrobit eivät ainakaan systemaattisesti näytä kuuluvan metsänomistajien käsityksiin metsän keskeisestä eliömaailmasta.

Oleennaista mallissa on lisäksi, että hyvä metsä on saavutettavissa tai menetettävissä usein ihmistoiminnan kautta. Toimintamallilla ja Hyvän metsän -mallilla on siten yhtymäkohtansa: metsässä toimitaan ja oikealla toiminnalla saadaan ideaalisia metsäympäristöjä luoduksi.

Tutkimushypoteesin mukaisesti metsänomistajilla on jaettua tietoa metsästä ja tämä tieto järjestyy kulttuurisiksi malleiksi. Tässä tarkastellut metsänomistajien kulttuuriset mallit ohjaavat arkielämän ilmiöihin, kuten työntekoon, toimimiseen, ansaitsemiseen, asumiseen ja omistamiseen, liityvää ajattelua. Mallien tutkiminen osoitti, että nämä jaetut käsitykset metsästä ja ympäristönsuojelusta ovat hyvin moniulotteisia. Tämä koskee myös metsänomistuksen tavoitteita, ja käsillä oleva tutkimus tukee tässä suhteessa aiempia tutkimustuloksia (mm. Karppinen 1994).

5.2 Lähdekritiikki

Tutkimustulokset ovat aina riippuvaisia tutkijan kyvykkyydestä, objektiivisuudesta, rehellisyydestä, käytetystä teoriasta, menetelmistä ja viime kädessä aineistosta. Aineiston luotettavuuteen liittyy aina kysymys sen kattavuudesta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa vain harvoin pystytään käymään läpi kaikkea saatavilla olevaa aineistoa.

Tutkimukseen valittiin kyselytutkimukseen aktiivisesti vastanneita metsänomistajia. Yleisesti ihmis- ja sosiaalitieteissä informaation lähteenä ovat juuri ilmaisukykyiset ja -haluiset ihmiset. Tä-

män tutkimuksen ulkopuolella ovat ne metsänomistajat, jotka eivät halunneet taikka kyenneet ilmaisemaan mielipiteitään metsiin liityvistä kysymyksistä. Haastatteluista kieltäytyneitä ihmisiä oli tosin vain yksi. Näiden ihmisten käsityksistä ei joka tapauksessa voi sanoa mitään varmaa. Ei ole kuitenkaan mitään syytä olettaa, etteikö heilläkin olisi mielenkiintoista ja jaettua tietoa metsien käytöstä ja ympäristönsuojelusta.

Kulttuurintutkimuksessa, oli se sitten lomakekyselyin tai haastatteluin suoritettu, on kielellä merkittävä vaikutus. Haastateltava ja haastattelija saattavat mieltää jonkin sanan, käsitteen tai koko kysymyksen eri tavoin, ja sama koskee vastauksia. Tutkijan haasteena on jäljittää tutkittavan ihmisen tulkintatapa ja pyrkiä puhumaan 'samaa kieltä' informantin kanssa. Muutoin saattaa tutkimuksen luotettavuuden vaarantaa väärin tehdyt johtopäätökset. Tutkimustulokset ovat kiinni myös tutkijan 'vainusta' eli kyvystä havaita ja tulkita asioita, jotka ilmenevät esimerkiksi haastattelutilanteessa, mutta eivät nauhalla. Tällaisia asioita ovat haastateltavien eleet, kasvonliikkeet ja mielialat, ja ne vaikuttavat väistämättä varsinaisen tutkimusaineiston ohella tutkijan tulkintaan. Tutkijan intuitiolla on keskeinen sija tutkimuksenteossa.

5.3 Kulttuurintutkimuksen eväät ympäristöongelmien ratkaisemisessa

Inhimillinen käsitys maailmasta on rakentunut mallien varaan ja malleja on olemassa lukematon määrä. Luonnontieteet ja matematiikka tutkivat konkreettisen ja abstraktin maailman rakentumista ja pyrkivät selittämään ilmiöitä mallintamalla niitä. Sähkö ja atomiorbitaalit ovat hyviä esimerkkejä ilmiöistä, jotka on selitetty kaavoihin perustuvien mallien. Näiden mallien varassa on onnistuttu rakentamaan monia arkielämän sovelluksia. Mallit jäsentävät maailman perusolemusta ja antavat tietoa siitä. Tämä koskee myös ihmistä ja hänen ajatteluunsa.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltujen mallien olemassaolo kertoo siitä, että metsänomistajilla on metsästä jaettua tietoa, joka koostuu havainnoista, mielikuvista, käsityksistä, tunteista, uskomuksista ja arvoista. Mallien tutkiminen antaa puolestaan tietoa siitä, miten metsänomistajat ryhmänä ajattele-

vat, luokittelevat ja suhtautuvat metsäänsä. Tämä tieto on edelleen arvokasta, jos metsien käyttöä ja ympäristönsuojelua lähdetään yhdessä metsänomistajien kanssa suunnittelemaan. Ihmisten kulttuuriset jäsenyydet maailmasta saattavat poiketa toisistaan neuvottelupöydän eri puolilla. Tuntemalla neuvottelukumppanin tapaa ajatella jostakin asiasta ja perehtymällä hänen käsityksiinsä, on sovinnollisella ja yhteisymmärrykseen perustuvalla päätöksenteolla huomattavasti paremmat mahdollisuudet onnistua, kuin jos osapuolten lähtökohtia ei tunneta.

Ihmistuntemuksella ja psykologisella lähestymistavalla ympäristökonflikteissa olisi epäilemättä mahdollisuuksia saavuttaa ratkaisuja, jotka tyydyttäisivät eri osapuolia (kuten maanomistajat, suojeelijat, viranomaiset) nykyistä paremmin. Ympäristöekonomian professori Markku Turtiainen katsoo,kin ihmissuhdetaitojen käytön ja sovittelevan lähestymisen tehokkaimmaksi tavaksi ratkaista metsäkiistoja. Asioiden riitaantuminen saattaa johtaa tilanteeseen, jossa on vain häviäjiä. (Metsäkiistoissa ... 1996.) Samansuuntaisia viestejä lähettävät ja kertoivat myös metsänomistajat. Sovittelulla ja osallistavalla suunnittelulla, ja ylipäättään järkevällä ympäristönsuojelulla, tuskin on mahdollisuuksia onnistua, jos sovittelijalla tai neuvottelevalla osapuolella ei ole tietoa muiden osapuolten käsityksistä. Näiden käsitysten selvittämisessä on ihmistutkimuksella yleensä ja kognitiivisella antropologialla erityisesti suuria mahdollisuuksia. Yksittäiset mielenilmaisut tai kapeat mielipidemittaukset eivät anna kovinkaan kokonaisvaltaista kuvaa jonkin ihmisryhmän maailmaa koskevista käsityksistä. Sen sijaan kulttuurisia malleja tutkimalla on mahdollista saavuttaa huomattavasti monipuolisempaa tietoa inhimillisistä ajatuksista, toiveista ja haluista. Mallit pitävät sisällään paljon tietoa eri asioista ja niiden välisistä yhteyksistä. Siten malleihin perehtymällä on mahdollista lisätä selitysvoimaa tutkittaessa jotakin kulttuuripiirrettä, esimerkiksi halua suojella tai olla suojelematta metsää.

Tässä tutkimuksessa tuli esille monia ympäristöön ja ympäristönsuojeluun liittyviä tiedollisia jäsenyyksiä. Ympäristönsuojelullisesti järkevät ratkaisut eivät eittäämättä voine perustua yksinomaan metsänomistajien malleille asiainhoidosta, vaan ratkaisujen tueksi tarvitaan muitakin malleja, jotka voivat olla lähtöisin esimerkiksi ekologian, juridii-

kan, filosofian tai eri kansalaisten (luonnonsuojelijat, virkamiehet, perheenäidit jne.) keskuudesta. Metsäkysymyksissä metsänomistajien käsityksillä on kuitenkin keskeinen osa, eikä niitä voida perustellusti sivuuttaa, mikäli ympäristönsuojelullisia päätöksiä tuetaan tai vastustetaan kansalaismielipitein. Metsänomistajilla on varsin yhtäläisiä käsityksiä siitä, että järkevään ja onnistuneeseen suojelutulokseen voidaan päästä vain neuvottelemalla ja yhteistyöllä omistajakunnan kanssa. Tiedottamisen laiminlyöminen ja metsänomistajien sivuuttaminen suojelusuunnittelussa koettiin Sysmässä loukkaavaksi. Tämä on johtanut hakuksiin, joilla mahdollisia rauhoituksia on pyritty välttämään. Kyseessä on ilmeisen voimakas vastareaktio.

Metsänomistajien mallien tunteminen onkin suureksi eduksi ympäristönsuojelussa. Jatkossa voisi ajatella, että esimerkiksi Sysmässä ja vastaavissa suojelutilanteissa otettaisiin huomioon myös kulttuuriset olosuhteet eli osapuolten käsitykset asiainhoidosta. Näin toimimalla saattettaisiin välttyä takaiskuilta ympäristönsuojelullisissa pyrkimyksissä ja sekä kyettäisiin usein ehkäisemään itse ympäristöongelmien syntyä. Lisäksi edistettäisiin yleisen yhteiskuntasovun rakentumista.

Kirjallisuus

- Ahponen, P. 1987. Metsä elämäntavassa. Teoksessa: Reunala, A. & Virtanen, P. (toim.), Metsä suomalaisten elämässä. Monitieteellinen seminaari 18–19.12. 1986. *Silva Fennica* 21(4): 315–480.
- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Vastapaino.
- Ammattikalastus merialueella vuonna 1995. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Suomen virallinen tilasto, Ympäristö 1996: 8.
- Ammattikalastus sisävesialueella vuonna 1994. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Suomen virallinen tilasto, Ympäristö 1996: 6.
- Anttonen, V. 1994. Erä- ja metsäluonnon pyhyys. Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.), Metsä ja metsänviljaa. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Berninger, K., Tapio, P. & Willamo, R. 1996. Ympäristönsuojelun perusteet. Gaudeamus.
- Geertz, C. 1973. *The interpretation of cultures*. Basic Books Inc. New York.

- Glass, A.L. & Holoyak, K.J. 1985. *Cognition*. Second edition. Random House. New York.
- Harris, M. 1991. *Cultural anthropology*. (3rd. ed.). HarperCollins. New York.
- Hautamäki, A. 1988. Johdanto. Teoksessa: Hautamäki, A. (toim.), *Kognitiotiede*. Gaudeamus.
- Hellström, E. 1996a. Ohjaavatko konfliktit metsäpolitiikkaa? *Folia Forestalia – Metsätieteen aikakauskirja* 1996(4).
- 1996b. Environmental forestry conflicts, forest policies and the use of forest resources. Recent developments in USA, Germany, France, Sweden, Finland and Norway. *European Forest Institute Working Paper* 7. Joensuu.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1991. *Teemahaastattelu*. Yliopistopaino.
- Holland, D. & Quinn, N. (eds.) 1987. *Cultural models in language and thought*. Cambridge University Press.
- Honko, L. 1981. *Traditionsekologi – en introduktion*. Teoksessa: Honko, Lauri & Löfgren, Orvar (red.), *Tradition och miljö*. Lund.
- Interim report on the follow-up of the second ministerial conference. 1995. Ministerial conference on the protection of forests in Europe 16–17 June in Helsinki. Ministry of agriculture and forestry.
- Johnson, M. 1987. *The body in the mind. The basis of meaning, imagination and reason*. University of Chicago Press.
- Jokinen, M., Heinonsalo, J., Mether, J. & Saario, T. 1997. *Sysmän yksityismetsänomistajien suhtautuminen metsäluonnon suojeluun ja hoitoon*. *Metsätieteen aikakauskirja – Folia Forestalia* 1997(1).
- Junnila, L. 1996. *Luonnonkirkossa. Kokemuksia ja käsityksiä saunasta*. Teoksessa: Kinnunen, E.-L., Koski, K., Penttilä, R. & Pietilä, M. (toim.), *Vitsistä videoon. Uusia kirjoituksia nykyperinteestä*. Tietolipas 146. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kajala, L. 1997. *Lappilaisten näkemyksiä metsien hoidosta ja käytöstä*. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 645.
- Kamppinen, M. ym. 1994. *Kaaos & kosmos. Kognitiivisen kulttuurintutkimuksen perusteet*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- 1995. *Kaaos & kosmos. Osa 2: Kognitiivisen kulttuurintutkimuksen metodiikka ja metodologia*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Karppinen, H. 1994. *Yksityismetsänomistuksen arvojen ja tavoitteiden muutos*. Teoksessa: Ovaskainen, V. & Kuuluvainen, J. (toim.), *Yksityismetsänomistuksen rakennemuutos ja metsien käyttö*. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 484.
- Kroeber, A.L. & Kluckhohn, C. 1952. *Culture. A critical review of concepts and definitions*. *Papers of the Peabody Museum of Archaeology and Ethnology* 47(1). Cambridge.
- Lakoff, G. 1984. *Classifiers as a reflection of mind. A cognitive model approach to prototype theory*. *Berkeley Cognitive Science Report* 19. University of California Institute of Human Learning.
- & Johnson, M. 1980. *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Lehtinen, A.A. 1994. *Satumetsiä ja metsäsatuja*. Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.), *Metsä ja metsänviljaa*. *Kalevalaseuran vuosikirja* 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Massa, I. 1983. *Ihminen ja Lapin luonto. Lapin luonnonkäytön historiaa*. Suomen antropologinen seura.
- 1994. *Pohjoinen luonnonvalloitus. Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa*. Gaudeamus.
- & Sairinen, R. 1991. *Esipuhe*. Teoksessa: Massa, I. & Sairinen, R. (toim.), *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*. Gaudeamus.
- Metsäkiistoissa ihmishetimitä tärkeitä*. *Maaseudun Tulevaisuus* 29.8. 1996.
- Metsätalouden ympäristöohjelma*. 1994. Maa- ja metsätalousministeriö, ympäristöministeriö.
- Metsätilastollinen vuosikirja* 1996. Suomen virallinen tilasto. Metsäntutkimuslaitos. Maa- ja metsätalous 1996:3.
- Peltomäki, M. & Kamppinen, M. 1995. *Yritysmailma ja ympäristökysymys*. *Sykesarja A 7*. Turun yliopisto, Satakunnan ympäristöntutkimuskeskus.
- Pentikäinen, J. 1994. *Metsä suomalaisten maailmankuvassa*. Teoksessa: Laaksonen, P. & Mettomäki, S.-L. (toim.), *Metsä ja metsänviljaa*. *Kalevalaseuran vuosikirja* 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Quinn, N. & Holland, D. 1987. *Culture and cognition*. Teoksessa: Holland, D. & Quinn, N. (eds.), *Cultural models in language and thought*. Cambridge University Press.
- Raivola, P. & Kamppinen, M. 1991. *Riskien moniulotteisuus. Maallikon näkökulma teknologian riskeihin*. *Sykesarja A I*. Satakunnan ympäristöntutkimuskeskus, Pori.
- Reunala, A. 1994. *Suomen metsät vuonna 1900*. Teoksessa: Snellman, V. (toim.), *Tutkimus metsien kestävyden ja käytön perustana*. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 523.
- & Heikinheimo, M. 1987. *Taistelu metsistä. Voimaperäinen metsätalous Suomessa ja muissa maissa*. Kirjayhtymä.
- Sarmela, M. 1987. *Kulttuurien ekologiaa*. Teoksessa: Aho, L. & Sivonen, S. (toim.), *Oikeutemme ympäristöön*. *Puheenvuoroja eri tieteiden aloilta*. WSOY.

- 1994a. Suomen perinneatlas. Kansankulttuurin kartasto 2. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1994b. Ekologia ja kulttuuri. Teoksessa: Nisula, T. (toim.), Näköaloja kulttuureihin. Antropologian historiaa ja nykysuuntauksia. Suomen Antropologinen Seura. Gaudeamus.
- Schank, R.C. & Abelson, R.P. 1977. Script, plans, goals and understanding. An inquiry into human knowledge structures. Lawrence Erlbaum Associates. Hillsdale. New York.
- Sievänen, T. 1992. Aulangon ja Ahveniston ulkoilualueiden käyttö ja kävijät. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 415.
- Steward, J.H. 1972 (1955). Theory of culture change. The methodology of multilinear evolution. University of Illinois Press.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1996. Suomen virallinen tilasto. Tilastokeskus.
- Tamminen, J. 1981. Kansa vastaan kansallispuistot. Kansallispuisto-komitean esityksen vastaanoton sosiologisia tarkastelua. Turun yliopisto. Sosiologian tutkimuksia 101.
- Uhanalaisten eläinten ja kasvien suojelutoimikunnan mietintö 1986. I Yleinen osa, II Suomen uhanalaiset eläimet, III Suomen uhanalaiset kasvit. Komiteanmietintö 1985: 43.
- Uhanalaisten eläinten ja kasvien seurantatoimikunnan mietintö 1992. Komiteanmietintö 1991:30.
- Vapaa-ajankalastus vuonna 1994. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Suomen virallinen tilasto, Ympäristö 1995: 2.
- Virtanen, P. 1987. Kansanperinteen metsäkuvia. Teoksessa: Reunala, A. & Virtanen, P. (toim.), Metsä suomalaisten elämässä. Monitieteellinen seminaari 18–19.12. 1986. *Silva Fennica* 21(4): 315–480.
- 1988. Metsänhaltija suomalaisessa perinteessä. Julkaisematon Pro gradu -tutkielma. Suomalainen ja vertaileva kansanrunoudentutkimus (nyk. folkloristiikan laitos). Helsingin yliopisto.
- Vuolle, P. & Oittinen, A. 1994. Jokamiehen oikeus. Perinteistä nykypäivää. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 92.
- Ylikangas, H. 1986. Käännekohtat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksista uudella ajalla. WSOY.

54 viitettä

Haastatteluviihteet

Haastatteluaineistoon on viitattu nauhakoodin mukaan, joka on mallia: Sysmetsäx/y:z, jossa x on nauhanumero, y on haastatteluvuosi ja z on nauhasisällysluettelon mukainen kohta haastattelusta. Nauhat ja sisällysluettelot ovat tekijän hallussa

- ¹ Sysmetsä2/95:12; ² Sysmetsä5/95:5; ³ Sysmetsä1/95:17; ⁴ Sysmetsä2/96:15–16; ⁵ Sysmetsä3/95:8, Sysmetsä4/95:1; ⁶ Sysmetsä3/95:36; ⁷ Sysmetsä2/96:21; ⁸ Sysmetsä3/96: 3; ⁹ Sysmetsä6/95:25–27; ¹⁰ Sysmetsä4b/95:26; ¹¹ Sysmetsä 5b/96:6; ¹² Sysmetsä6/96:6; ¹³ Sysmetsä1/95:19; ¹⁴ Sysmetsä5/95:16; ¹⁵ Sysmetsä7/95:5–6; ¹⁶ Sysmetsä4/96:8; ¹⁷ Sysmetsä2/96:19